

УДК 364.465-057

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ

Рябець Інна Миколаївна – здобувач кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

У статті аналізуються актуальні для сучасної України проблеми соціального захисту економічно активного населення та роль соціальної відповідальності у формуванні громадянського суспільства. Акцентується увага на тому, що лише системний, комплексний підхід, підвищення рівня соціальної відповідальності соціальних суб'єктів - держави, роботодавців, профспілок та інших представників громадянського суспільства, зможуть розв'язати ту складну соціально-економічну та політичну ситуацію, в якій опинилась Україна.

Ключові слова: економічно активне населення, соціальна відповідальність, соціальний захист.

В статье анализируются актуальные для современной Украины проблемы социальной защиты экономически активного населения и роль социальной ответственности в формировании гражданского общества. Акцентируется внимание на том, что только системный, комплексный подходы повышения уровня социальной ответственности социальных субъектов – государства, работодателей, профсоюзов и других представителей гражданского общества, смогут решить эту сложную социально-экономическую и политическую ситуацию, в которой оказалась Украина.

Ключевые слова: экономически активное население, социальная ответственность, социальная защита.

In the article analyzed issues of social welfare economic of active population and role of social responsibility in forming of civil society for modern Ukraine. Attention is accented on what only system, complex approaches of increase of level of social responsibility of social subjects are the states, employers, trade unions and other representatives of civil society, able to decide this difficult socio-economic and political situation in which Ukraine are appeared.

Key words: active population, social responsibility, social welfare.

Світова фінансово-економічна криза, яка призвела до підвищення рівня безробіття, появи соціальної напруги, поглиблення соціального та майнового розшарування, руйнування інфраструктури соціальної сфери тощо, загострила проблему підвищення рівня соціального захисту найбільш уразливих груп і прошарків населення України. Така ситуація вимагає застосування заходів оптимізації соціального захисту населення України та передбачає впровадження інноваційних соціальних механізмів, а також розробку інноваційних технологій вдосконалення управління системою соціального захисту.

Проблема оптимізації соціального захисту населення в Україні є надзвичайно важливою не тільки в практичному, але й в теоретичному аспекті, тому що процес інституалізації системи соціального захисту ще далеко не завершений і потребує теоретичного обґрунтування. На сьогодні в Україні майже відсутні наукові роботи, в яких був би представлений ґрунтовний аналіз можливих напрямків оптимізації соціального захисту різних соціальних груп та прошарків суспільства, зокрема, економічно активного населення. Таким чином, теоретична та практична значимість окреслених питань, недостатня наукова розробка, зростання безробіття та інші фактори обумовлюють актуальність даної теми.

Проблемним питанням статті є протиріччя між потребами економічно активного населення у відпрацьованих механізмах соціальної підтримки, соціального захисту і відсутністю останніх у соціальній практиці в сучасній Україні.

Значний внесок у теоретико-методологічні та емпіричні дослідження соціальної сфери, поняття, сутності, змісту, закономірностей розвитку соціального захисту та реалізації соціальної політики в період становлення незалежності України зробили такі науковці, як А. Андрющенко, Н. Борецька, С. Вакуленко, В. Кукушин, В. Московець, В. Ніколаєвський, О. Новікова, О. Палій, П. Павленок, І. Попович, В. Скуратівський, Є. Холостова та ін.

У науковій літературі існують різні теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття «соціального захисту населення», які відображають різні його аспекти.

Виходячи з системного підходу ми визначаємо соціальний захист населення як відкрити, розгалужену, багаторівневу та багатофункціональну систему, головною функцією якої є попередження та мінімізація негативних наслідків трансформаційних процесів, активізація соціально-економічного потенціалу працездатного населення, зменшення соціальних ризиків у суспільстві шляхом законодавчого, економічного, організаційного, управлінського регулювання соціально-трудова відносин з метою зниження соціальної напруженості, підвищення рівня соціальної захищеності усіх верств населення, зокрема економічно активного.

Метою статті є аналіз ефективності функціонування системи соціального захисту населення з точки зору працездатного населення.

Для реалізації мети проаналізовано результати двох соціологічних досліджень економічно активного населення в Україні проведених за нашої участі колективом кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна в 2008-2009 роках серед зайнятого та безробітного населення міста, дозволяє зробити висновок, що існуюча в Україні система соціального захисту практично не виконує перелічені функції.

Проведене дослідження в 2008 році, серед працівників Харківського заводу імені Т. Г. Шевченка можна охарактеризувати наступним чином. Основними джерелами одержання соціологічної інформації були опитування. Цей метод дав можливість одержати оцінку ситуації, що склалася в трудовому колективі, що вивчається, в ході безпосереднього (інтерв'ю: стандартизованого або нестандартизованого) чи опосередкованого (анкетування) опитування респондентів, реєстрації їх відповідей на питання, що сформульовані в анкеті. За допомогою анкетування було опитано 137 працівників, які склали вибірку сукупність, яка віддзеркалює суттєві характеристики об'єкту і забезпечує репрезентативність дослідження.

Так, за результатами опитування одними з найбільш актуальних для них проблем виявилися проблеми, пов'язані із:

- нерегулярністю виплати заробітної плати. Заборгованість по заробітній платі на підприємстві, як відмітила переважна більшість опитаних (більше 94%), становить 3 - 6 місяців, що свідчить про неблагополучну економічну ситуацію;
- перспективами розвитку підприємства (організації). Більшість опитаних працівників песимістично оцінили майбутнє власного підприємства: 72% відмітили, що підприємство перебуває під загрозою банкрутства, а 19% відмітили, що підприємство вже банкрут, що є безперечно важливим чинником соціального захисту економічно активного населення;
- порушенням трудових прав на підприємстві (в організації). Переважна більшість опитаних відзначила, що на підприємстві досить часто (36%) та постійно (29%) порушуються їх трудові права;
- скорочення кількості робочих місць, загроза безробіття для працівників. Переважна більшість опитаних (майже 82%) вважає, що скорочення штату скоріше можливе, оскільки підприємство знаходиться на грані банкрутства [4].

За результатами анкетування безробітних, які зареєстровані в обласному Центрі зайнятості м. Харкова (вибіркова сукупність становила 130 чоловік) можемо виділити найбільш значимі проблеми:

- Причини звільнення з підприємства, установи чи організації. Реальною причиною звільнення з підприємства, установи чи організації є масове скорочення співробітників, як відмітила переважна більшість опитаних (73,3%), 26,7% респондентів зазначили свій варіант відповіді, серед яких: звільнення за власним бажанням, нерегулярність та затримка виплати заробітної плати, неоптимальний графік роботи, низька заробітна плата, припинення діяльності підприємства в зв'язку з світовою фінансово-економічною кризою тощо.
- Неможливість працевлаштування. Переважна більшість опитаних (82,5%) відзначили, що вони не можуть працевлаштуватися через відсутність вакантних місць у Центрі зайнятості, які б відповідали їх вимогам.
- Джерела прибутку безробітних. Серед основного доходу безробітних є допомога рідних та близьких людей (50%), соціальна допомога по безробіттю – 46,7%, заробітна плата членів сім'ї на недержавних підприємствах – 33,3%, на державних підприємствах – 30%, випадкові, разові заробітки

складають 26,7% доходу незайнятих громадян, найменш значимими серед основних джерел прибутку є прибутки від власного бізнесу та аліменти, що становить 3,3%.

• Матеріальне становище сім'ї. Про низький матеріальний рівень свідчить той факт, що для 66,7 % респондентів грошей вистачає тільки на покупку необхідних продуктів харчування та необхідних речей; для 26,7 % - в цілому грошей вистачає, але придбання товарів тривалого користування проблематично; а для 6,6% - грошей не вистачає навіть на продукти харчування.

Таким чином, за даними опитування незайнятих громадян можна зробити висновки, що більшість, на фоні низького рівня доходів та комерціалізації соціальної сфери, не може реалізувати свої базові потреби, зберегти чи підвищити свій соціальний статус, отримати кваліфіковану медичну допомогу, забезпечити собі та своїй сім'ї гідний відпочинок та якісну освіту.

Взагалі, одержані дані свідчать про низький рівень соціальної захищеності як працюючих, так і безробітних. В той же час в ситуації, що склалася, держава, в силу подвійності своїх функцій, не в змозі виступати ефективним арбітром, оскільки вона, як і приватні підприємці, є власником засобів виробництва, і її інтереси збігаються з інтересами роботодавців, в той час як вона повинна забезпечувати задоволення інтересів найманих працівників, бути гарантом їхнього соціального захисту. Профспілки теж знаходяться в складній ситуації, поступово вони втрачають свій авторитет, скорочується чисельність їхніх членів, збільшується кількість підприємств, де немає профспілкових організацій.

Можливим напрямком формування ефективної системи соціального захисту економічно активного населення в Україні є забезпечення високої відповідальності та консолідації влади, всіх політичних сил, соціальних прошарків та груп населення у досягненні соціально значущих цілей.

Тому в умовах поглиблення світової фінансово-економічної кризи актуалізується потреба у формуванні та розвитку соціальної відповідальності соціальних суб'єктів – держави, роботодавців та профспілок, що сприятиме підвищенню рівня соціального захисту економічно активного населення.

Через це першочергові дії головних соціальних суб'єктів - держави, роботодавців та профспілок, направити свої зусилля на вирішення актуальних соціальних питань, використовуючи можливості системи соціального діалогу широкого формату, соціального аудиту, соціального замовлення та соціального підприємництва. Слід підкреслити, що лише системний, комплексний підхід, підвищення соціальної відповідальності усіх соціальних суб'єктів - держави, роботодавців, профспілок та інших представників громадянського суспільства, зможуть розв'язати ту складну соціально-економічну та політичну ситуацію, в якій опинилась Україна, підвищити рівень соціального захисту соціального економічно-активного населення в умовах кризової ситуації [5]. Однак, щоб цей механізм діяв, необхідно створити не тільки об'єктивні умови, демократичну систему управління, а й сформувати у суб'єктів соціального управління соціальні настанови діяти соціально відповідально [5].

Література:

1. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. – Донецьк: Янтра, 2001. – 352с.
2. Гнибеденко І. Соціальний захист населення в умовах кризи // Праця і зарплата. – 2009. - 21 січня. (№3 (631)).
3. Дулясова М.В. Социальная защита работника: жизнь, здоровье, деловая репутация: Учеб. пособ. – М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2008. – 399 с.
4. Типова методика експертизи стану соціально-трудова відносин, розробка механізмів попередження конфліктів // Звіт про науково-дослідну роботу. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 155 с.
5. Андрущенко А.І., Рябець І.М. Соціальна відповідальність: теоретико-методологічний аспект аналізу // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2009. – С. 133-135.

© І.М. Рябець, 2009,